

Quick Scan Duurzaamheid

**Een quick scan uitgevoerd ten behoeve van het
programma "Werken aan duurzaamheid"**

maart 1999

**Just Walter (IKC-N)
Erwin Maathuis (IKC-L)
Jaap Ekkes (IKC-L)**

**Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer/Wageningen
Informatie- en KennisCentrum Landbouw/Ede**

© 1999 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Informatie- en KennisCentrum Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 50 exemplaren

Samenstelling Just Walter (IKC-N), Erwin Maathuis (IKC-L), Jaap Ekkes (IKC-L)

Druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Facilitaire Dienst

Voorwoord

Duurzaamheid is een begrip geworden. Een begrip dat in de loop van de jaren steeds meer inhoud heeft gekregen. Desondanks is het niet éénduidig wat onder duurzaamheid verstaan moet worden. Afhankelijk van de bril die men opzet kan duurzaamheid op één en hetzelfde moment meerdere betekenissen hebben. Voor sommige mensen is duurzaamheid een containerbegrip geworden dat juist daardoor geen inhoud meer heeft.

Bij veel kennisinstellingen wordt onderzoek gedaan naar (deel-)aspecten van duurzaamheid. Dit onderzoek levert veel inzichten op die leiden tot een nadere inkadering en invulling van het begrip duurzaamheid. In de samenleving bestaat er een toenemende behoefte aan passende kennis omtrent duurzaamheid. Met het programma 'Werken aan duurzaamheid' heeft LNV voor ogen om door gerichte kennisoverdracht vanuit de kennisinstellingen in de behoefte aan passende kennis te voorzien.

De uitgevoerde quick scan heeft tot doel om een beeld te verkrijgen van de inspanningen van de (LNV-)kennisinstellingen ten aanzien van duurzaamheid en de mogelijkheden om kennisoverdracht hieromtrent te kunnen realiseren. Ondanks de korte tijds termijn waarin de samenstellers hun werk hebben moeten verrichten, is er veel materiaal en informatie verzameld. Het is hoopgevend te constateren dat er veel gedaan wordt aan kennisontwikkeling omtrent het begrip duurzaamheid. Nog belangrijker is echter de bereidheid om deze kennis te willen verspreiden, zodat de vele personen en instellingen actief op de beleidsterreinen van LNV in staat worden gesteld om in de praktijk een bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving.

Ir. H.A. Gonggrijp
Hoofd
Informatie- en KennisCentrum Landbouw

Dr. ir. H. Smit
Hoofd
Informatie- en KennisCentrum Natuurbeheer

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
1 Inleiding	7
2 Opzet en uitvoering van de quick scan	8
2.1 Operationalisering van het begrip 'duurzaamheid'	8
2.2 Selectie van kennisinstellingen	8
2.3 Informatieverzameling	8
3 Resultaten	10
4 Aanbevelingen	11

1 Inleiding

Bij brief van 28 januari 1999 is door de directeur DWK aan de hoofden IKC-N en IKC-L gevraagd een analyse uit te voeren ten behoeve van het programma 'Werken aan duurzaamheid'. Het programma 'Werken aan duurzaamheid' moet onderdeel gaan uitmaken van NME21 (2000-2003), de opvolger van de 'Extra Impuls Natuur- en Milieu-educatie 1996-2000'. Het programma 'Werken aan duurzaamheid' zal met name gericht zijn op de mogelijkheden van kennissynthese en kennisoverdracht op het gebied van duurzaamheid vanuit LNV-kennisinstellingen. Het gaat daarbij om kennisoverdracht aan 'eerstelijns uitvoerders van kennisoverdracht en educatief werk binnen en buiten schoolverband' ('train de trainers'), kortom: aan docenten (agrarisch) onderwijs, voorlichters e.a.. Maar daarnaast heeft Staatssecretaris Faber aangegeven ook 'burgers en nadrukkelijk jongeren die zich vrijwillig inzetten' en 'tweedelijns organisaties op het gebied van natuur- en milieu-educatie' te rekenen tot de doelgroepen. De analyse heeft als doel de keuze voor een goede aanpak van het programma 'Werken aan duurzaamheid' te ondersteunen. De analyse diende uiterlijk 15 maart 1999 gereed te zijn.

Om de keuze voor een goede aanpak te ondersteunen, moet de analyse bestaan uit de volgende elementen:

1. conclusies op een rij zetten van reeds beschikbare evaluaties van lopende activiteiten m.b.t. kennisoverdracht rond duurzaamheid;
2. de reikwijdte bepalen van de inhoud van het programma 'werken aan duurzaamheid', waarbij gedacht wordt aan onderwerpen uit de sectoren 'Groen, Landbouw en Landbouw/verwerking';
3. nagaan welke kennisoverdracht met betrekking tot duurzaamheid nu reeds vanuit LNV-kennisinstellingen plaats vindt en wat de kosten daarvan zijn;
4. op basis van de twee voorgaande punten een voorstel doen welke kennisinstellingen aan welke onderwerpen aandacht dienen te besteden.

Op 4 februari 1999 vond overleg plaats tussen DWK en IKC-N en IKC-L, waarin werd overeengekomen dat de analyse niet meer dan een quick scan zou kunnen zijn, die zich vooral zou richten op punt 3. Tevens zou in de quick scan punt 1 meegenomen worden. De resultaten van de quick scan zouden de basis moeten leveren voor een zinsnede in de verschillende Kaderbrieven 2000 over het voornemen invulling te geven aan het programma 'Werken aan duurzaamheid'.

Op 5 maart is de tot dan toe verkregen informatie met de opdrachtgever besproken. Daarbij kwam naar voren dat het mogelijk is om op basis van dit materiaal een zinsnede in de verschillende Kaderbrieven 2000 op te nemen. In overleg met de opdrachtgever werd daarop besloten om niet meer informatie te verzamelen, maar over te gaan tot het vastleggen van de bevindingen in een notitie.

Tijdens het gesprek van 5 maart werd ook duidelijk dat de beantwoording van de punten 2 en 4 de verantwoordelijkheid is van een nog in te stellen, departementaal brede afstemmingsgroep. De taak van deze afstemmingsgroep is onder meer om voorstellen te doen voor aspecten van de programmering, zoals het uitwerken van de inhoud, de aard van de te ontwikkelen activiteiten en het bepalen van de doelgroepen. Hierbij kan de afstemmingsgroep gebruik maken van het materiaal, dat in de quick scan is verzameld.

2 Opzet en uitvoering van de quick scan

In overleg met de opdrachtgever is gekozen voor een beperkte operationalisering van het begrip 'duurzaamheid'. Voorts werd in overleg met hem een selectie gemaakt van de kennisinstellingen waaraan in de quick scan aandacht wordt besteed.

2.1 Operationalisering van het begrip 'duurzaamheid'

In principe gaat het bij duurzaamheid om duurzaamheid in ecologisch, economisch en sociaal-cultureel opzicht. Deze drie aspecten dienen in onderlinge samenhang te worden gezien, zeker wanneer het gaat om het in de praktijk vorm geven aan duurzaamheid en daarop is het beoogde programma 'werken aan duurzaamheid' toch gericht. Uit praktische overwegingen is evenwel besloten het begrip duurzaamheid in het kader van deze quick scan te beperken tot ecologische duurzaamheid. Dit leidde tot de volgende operationalisering van dit begrip :

- voorkoming uitputting grondstoffen en voorraden;
- beperking energieverbruik;
- voorkoming (onomkeerbare) vervuiling;
- behoud van ecosystemen en soorten (daaronder ook begrepen behoud genetische variatie, dus ook behoud van rassen);
- anderszins: hieronder wordt verstaan een activiteit die duurzaamheid kan bevorderen, zoals 'nieuwe economische dragers en kwaliteit groene ruimte' e.d.

2.2 Selectie van kennisinstellingen

Als kennisinstellingen werden geselecteerd de instellingen ten aanzien waarvan het departement door middel van programmafinanciering of anderszins een aansturende functie heeft. Dit betreft : DLO, LUW, dierlijk en plantaardig praktijkonderzoek (proefstations), DLV, LTO Advies, STOAS, AOC's, IPC's, SBB, en Stichting In Natura.

Met de keuze van genoemde instellingen is meteen de basis gelegd voor de beantwoording van vraag 2, betreffende de reikwijdte het beleidsterrein. Deze komt overeen met de reikwijdte van het departement: akkerbouw, bosbouw, (glas-)tuinbouw, natuurbeheer, recreatie, veeteelt en visserij. Op al deze terreinen bleken namelijk projecten met betrekking tot duurzaamheid voor te komen. Zoals gezegd is het aan de afstemmingsgroep prioritering en dergelijke te bepalen.

2.3 Informatieverzameling

Na selectie van de kennisinstellingen werd informatie verzameld over onderzoeks-, onderwijs- en voorlichtingsprogramma's van deze instellingen. Deels was deze informatie reeds aanwezig bij de IKC's, deels werd deze informatie beschikbaar gesteld door de kennisinstellingen zelf. Het verzamelde materiaal werd gescreend met betrekking tot 'duurzaamheid' zoals geoperationaliseerd in paragraaf 2.1.

Daarop werd het gescreende materiaal van de kennisinstellingen van DLO en PO aan de betreffende programmaleiders voorgelegd. De programmaleiders van DLO en PO werd gevraagd om ten aanzien van het gescreende materiaal aan te geven:

1. aard en aantal programma's en/of projecten die bij de geselecteerde instellingen met betrekking tot 'duurzaamheid' in bovengenoemde zin lopen;
2. de mate waarin kennisoverdracht op dit terrein plaats vindt - met name aan genoemde doelgroep ('train de trainers');
3. de kosten van deze kennisoverdracht.

De andere kennisinstellingen dan DLO en PO zijn niet benaderd om een reactie te geven op het gescreende materiaal. Redenen hiervoor waren de tijdsdruk en het niet tijdig kunnen bereiken van de juiste personen.

3 Resultaten

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de programma's en/of daaronder vallende projecten op het gebied van kennisontwikkeling en dus van mogelijkheden van kennisoverdracht met betrekking tot (aspecten van) duurzaamheid bij de geselecteerde (LNV-)kennisinstellingen.

Tabel 1: Overzicht van aantal programma's (pm) of projecten (pj) met betrekking tot 'duurzaamheid' bij de (LNV-)kennisinstellingen

Kennisinstelling	Aantal programma's of projecten	Kennisinstelling	Aantal programma's of projecten
DLO	215 (pj)	SHAO	34 (PJ)
LUW	58 (pm)	AOC's / STOAS	4 + ? (pj) *
Praktijkonderzoek	27 (pm)	IPC's	34 (pj)
DLV	15 (pm)	SBB	**
LTO-Advies	8 (pm)	In Natura	4 (pj)

*) de projecten welke gefinancierd worden in het kader van de Mac Sharrey-regeling zijn niet meegenomen in dit aantal.

***) Bij SBB is kennis omtrent duurzaamheid aanwezig binnen het door SBB ontwikkelde 'Bedrijfssturingssysteem'. Voorts verzorgen de boswachters jaarlijks ca. 6.000 publieksvoorlichtende activiteiten zoals terreinexcursies, lezingen e.d..

Uit het verzamelde materiaal blijkt dat bij nagenoeg geen van de programma's/projecten bij DLO, de LUW, SBB en In Natura specifieke kennisoverdracht in de vorm van 'train de trainers' plaats vindt. Wel wordt melding gemaakt van kennisoverdracht door middel van voorlichtingsbrochures, informatiebladen, gastcolleges aan studenten, medewerking aan post-doctoraal onderwijs, voordrachten, artikelen in vakbladen e.d.. Daarnaast wordt melding gemaakt van een geval, namelijk met betrekking tot precisielandbouw, waarin recent een belangstellingspeiling is gehouden. Dit heeft geleid tot een voorstel voor een cursus precisielandbouw, gericht op importeurs en dealers van landbouwwerktuigen, medewerkers van proefstations, voorlichters, zowel van DLV als van de toeleverende industrie, en leraren.

Uit de reacties van de benaderde programmaleiders van DLO en PO blijkt een grote bereidheid om medewerking te verlenen aan het opzetten van educatieve activiteiten, zoals bij het programma 'werken aan duurzaamheid' ruwweg voor ogen staat. Nagenoeg alle respondenten reageren positief: 'graag bereid concrete uitwerking van ideeën voor kennisoverdracht te leveren', 'zie goede mogelijkheden', 'erg nuttig dat er een programma opgezet wordt voor kennisoverdracht specifiek voor docenten en voorlichters', 'we kunnen die kennis vanuit ons programma leveren', 'graag denk ik mee met het verder invullen van het programma 'Werken aan duurzaamheid' en meer van soortgelijke uitspraken. Hoewel van de niet benaderde kennisinstellingen niet bekend is hoe zij staan t.o.v. het programma 'werken aan duurzaamheid', mag gelet op de reactie van DLO en PO verwacht worden dat ook bij hen (grote) bereidheid bestaat om aan dit programma mee te werken.

Het ligt voor de hand dat instellingen als DLV, praktijkonderzoek, IPC's, AOC's en STOAS een actieve rol vervullen op het gebied van kennisoverdracht. Het is in het kader van de quick scan evenwel niet mogelijk gebleken een duidelijk overzicht te verkrijgen van de mate waarin kennisoverdracht specifiek plaats vindt aan de doelgroep van het beoogde programma. Wel is duidelijk geworden dat ook bij deze instellingen kennis voorhanden is over (aspecten van) duurzaamheid.

Het is helaas niet mogelijk gebleken om een duidelijk inzicht te krijgen in de kosten welke gemeoid zijn met nu al lopende activiteiten rondom kennisoverdracht. De meeste programmaleiders van de benaderde kennisinstellingen geven aan over dit aspect geen kwantitatieve gegevens voorhanden te hebben.

4 Aanbevelingen

De verkregen inzichten leveren een goede basis voor verdere actie c.q. ontwikkeling van het programma 'Werken aan Duurzaamheid'. Er is een groot potentieel aan kennis met betrekking tot (aspecten van) duurzaamheid voorhanden en er liggen veel mogelijkheden om actief aan de slag te gaan met kennisoverdracht aan 'kennisoverdragers' ('train de trainers').

Mede op grond van de bevindingen opgedaan bij het uitvoeren van de quick scan worden de volgende aanbevelingen gedaan:

1. Er bestaat voldoende aanleiding om in de kaderbrieven DLO, praktijkonderzoek en DLV de basis te leggen voor het ontwikkelen van een programma 'werken aan duurzaamheid'.
2. De afstemmingsgroep, waarvan in de opdrachtbrief melding wordt gemaakt, dient zo spoedig mogelijk te worden samengesteld en te worden belast met de nadere uitwerking van het programma, de randvoorwaarden, de specificatie van de doelgroepen en de zorg voor monitoring en terugkoppeling.
3. Het verdient aanbeveling met name aan te haken bij de positieve reacties en bereidheidsverklaringen tot medewerking door programmaleiders van DLO en PO en de te verwachten positieve reactie van de niet benaderde kennisinstellingen.
4. Bij het opzetten van het programma dient rekening te worden gehouden met de volgende bevindingen, die met betrekking tot het leren over duurzaamheid in het kader van de Extra Impuls NME zijn opgedaan (bron: Duurzaamheid & NME: een strategische analyse, CEA, 1998):
  - * NME-activiteiten op het gebied van duurzaamheid moeten betrekking hebben op de volgende leervragen :
    - a. Het ontwikkelen van kennis en inzicht t.a.v. integratie van ecologie, economie en sociale aspecten;
    - b. Het ontwikkelen van kennis en vaardigheden t.b.v. het ontwikkelen van een relationeel sterk netwerk tussen de betrokken partijen;
    - c. Het ontwikkelen van kennis en vaardigheden t.b.v. de sturing van processen van interactiviteit en dialoog;
    - d. Het ontwikkelen en onderhouden van een netwerk van deskundigen/betrokkenen.
  - * Voorts werd geconcludeerd dat moet worden voldaan aan de volgende criteria om effectief te zijn:
    1. Er moet sprake zijn van een concrete aanleiding;
    2. Er moet sprake zijn van een (aanzet tot) een netwerk van betrokkenen;
    3. NME moet de mogelijkheden krijgen binnen het project om veranderingen te bewerkstelligen;
    4. Er moet sprake zijn van een samenhang.